

საგაყრო სანარმოების ხარჯების ეფექტიანობის  
ძირითადი ანალიზური საკითხები

მედეა ლომინაშვილი-ფრუიძე

ეკონომიკის დოქტორი  
ბიზნესის ადმინისტრირების დეპარტამენტის  
ასოცირებული პროფესორი  
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი  
ქუთაისი, საქართველო

THE BASIC ANALYTICAL ISSUES OF  
THE EFFECTIVENESS IN COMMERCIAL  
ENTERPRISES EXPENSES

Medea Lominashvili-Pruidze

Associated Professor,  
Department of Business Administration  
Akaki Tsereteli State University  
Kutaisi, Georgia

SUMMARY

The commercial enterprises takes one of the main place in marketing economic circumstances, because they present linking circle between processing industry and sphere of consumption, so the function of circulation-redistribution material resources is provided between industry and sphere of consumption. The main place is given to forming the consumer's marketing, competition reinforcement from the production realization point of view.

From the specifics of commercial enterprises it follows, that basically the task of effectiveness is researching the originalities of forming expenses and difficulties. As it is impossible to initial the production on the commercial enterprise level, the solving of circulation expenses issue stands in front of them. The commercial enterprises define registration politics from the beginning, they choose methods of registration expenses. According to realized production registration of expenses makes clearer of selling specific species of production by period. It also gives opportunity of defining properly the corresponding expenses by period of income.

**Keywords:** Trading Enterprise, Circulating Expenses, Production Costs, Average Percentage, Financial Stability Of The Enterprise, Cost Accounting.

**საკვანძო სიტყვები:** საგაყრო სანარმო, მიმოქცევის ხარჯები, მიწოდების ხარჯები, საშუალო პროცენტული ხარჯის მეთოდი, ხარჯების აღრიცხვა რეალიზებული პროდუქციის მიხედვით, სანარმოს ფინანსური მდგომარეობა და ეფექტიანობა.

კონკურენტული ბაზრის პირობებში ეკონომიკური სტაბილურობა სამეურნეო პროცესების კომპლექსური მახასიათებელია, რომლის მიღმაც მოიაზრება სანარმოს ფინანსური სტაბილურობა და ეფექტიანობა. სანარმოებს შეუძლიათ თავად გადანაწილონ და დაწერონ ოპტიმალური მართვის მეთოდები, რადგან ყველა ელემენტი ურთიერთდამოკიდებულია მათ უნდა გაიაზრონ საკუთარი ეკონომიკური და სანარმო-მეურნეობრივი როლის მნიშვნელობა, აილონ სწორება იმ მეთოდების დაწერვაზე, რომლებიც უზრუნველყოფს უდანაკარგო და ეფექტიან ფინანსურ მმართველობას.

საქართველოს ეკონომიკაში საგაყრო სანარმოების როლი ერთ-ერთი წამყვანია, რაც ამ სფეროს სანარმოების ფუნქციონირების და მართვის მეთოდების სრულყოფის და კვლევის აუცილებლობაზე მიუთითებს. საქართველოში ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით, მაგალითად 2015 წლის მდგომარეობით სულ 586 297 ერთეული რეგისტრირებული სანარმოდან, ვაჭრობის სფეროზე (ვაჭრობა; ავტომობილების საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტი) მოდიოდა 128 674 ერთეული<sup>1</sup> რეგისტრირებული სანარმო, რაც მთლიანი რაოდენობის 21.95% და იკავებდნენ პირველ ადგილს. გარდა ამისა 2015 წლის მიხედვით ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით სულ გამოშვებული 29 993.9 მილიონი ლარიდან ვაჭრობის სფეროზე მოდიოდა 4.998.4 მილიონი ლარი, ანუ მთელი ბრუნვის 16.7%, რითაც მესამე ადგილს იკავებს (ეკონომიკური საქმიანობის 12 სახეობის მიხედვით) მრეწველობისა და მშენებლობის სექტორების შემდეგ. 2016 წლის მდგომარეობით ვაჭრობის სფეროს მიხედვით ფიქსირდება უმნიშვნელო, მაგრამ მზარდი აქტივობა, და პროდუქციის გამოშვების მაჩვენებელი გაიზარდა 17.07% - დ ე. 2015 წლის მდგომარეობით ვაჭრობის სფერო იკავებდა ლიდერ, პირველ პოზიციას დასაქმების მიხედვით.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საგაყრო სანარმოები წარმოადგენენ მაკავშირებელ რგოლს გადაამუშავებელ წარმოებასა და მოხმარების სფეროს შორის. რითაც უზრუნველყოფენ მატერიალური

1 [http://www.geostat.ge/cms/site\\_images/\\_files/georgian/Mewarmeoba%20sakqrveloshi%202015.pdf](http://www.geostat.ge/cms/site_images/_files/georgian/Mewarmeoba%20sakqrveloshi%202015.pdf)

(უნდა დავაზუსტოთ, რომ ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით, მხოლოდ ვაჭრობის სფეროს მონაცემები სტატისტიკურ პუბლიკაციებში არ ფიქსირდება).

რესურსების მიმოქცევა-გადანაწილების ფუნქციას წარმოების და მოხმარების სფეროებს შორის. ანუ, განმსაზღვრელი ადგილი ენიჭება სამომხმარებლო ბაზრის ფორმირება, კონკურენციის გაძლიერება, პროდუქციის რეალიზაციის თვალსაზრისით.

გადამამუშავებელი წარმოების განვითარება პირდაპირი წესით დაკავშირებულია ვაჭრობის და მომსახურების სფეროს ფუნქციონირების ეფექტიანობასთან. სავაჭრო საწარმოები, შუალედური-მასტიმულირებელი ფუნქციის შესრულებისთვის საჭიროებენ ასორტიმენტის მიხედვით სასაქონლო მარაგების ფორმირება-დასაწყობების, ბაზრის მოთხოვნების, რეალიზაციის სტიმულირების, დანახარჯების ოპტიმიზაციის და სხვათა ეფექტიანობის კვლევას, ოპტიმიზაციის გზების ძებნას საქმიანობის სრულყოფის მიზნით. ეფექტიანად ფუნქციონირებადი სავაჭრო საწარმო ქმნის მრეწველობისთვის სამომხმარებლო საჭიროებების შესახებ ინფორმაციულ ბაზას, რაც თავის მხრივ არის დაზუსტებული ინფორმაცია წარმოებისთვის. რის გათვალისწინებითაც ისინი ახდენენ საქმიანობის სტიმულირებას, ბაზარზე საქონლის პოპულარიზაცია - დამკვიდრების, პროდუქციის რეალიზაციის ზრდის მიზნით.

სავაჭრო საწარმოების სპეციფიკიდან გამომდინარე ძირითადად ეფექტიანობის ამალგების ამოცანებად გვესახება დანახარჯების ფორმირების თავისებურებების და სირთულეების კვლევა. მიუხედავად იმისა რომ სავაჭრო საწარმოები არ ახდენენ ახალი პროდუქციის შექმნას, მიმოქცევის სფეროში წარმოიქმნება დამატებითი ხარჯები პროდუქციის რეალიზაციის, მომხმარებელამდე მიტანის პროცესში. რომლებიც, მატერიალური და შრომითი რესურსების გამოყენებასთან, მომარაგება-მიწოდებასთან, შეფუთვა - დაფასობასთან და სხვა ოპერაციებთან დაკავშირებული ხარჯებია.

რადგან სავაჭრო საწარმოების დონეზე შეუძლებელია პროდუქციის საწყისი, წარმოების დონის დანახარჯების ოპტიმიზაცია, მათ წინაშე დგება სწორედ მიმოქცევის ხარჯების ეფექტიანობის უზრუნველყოფის საკითხი. ვახდენთ რა, იმ რიგი ფაქტორების შეფასებას, რომლებიც ყველაზე მეტად განსაზღვრავენ სავაჭრო საწარმოებში მიმოქცევის ხარჯებს, შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ დანახარჯების მრავალფუნქტიანი ნომენკლატურის მიუხედავად, ყველაზე დიდი წილი მოდის პროდუქციის მიწოდების/ტრანსპორტირების ხარჯებზე. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ჩვენ ვუგულებელვყოფთ თანამშრომლების სახელფასო დანახარჯების; ძირითადი ფონდების ექსპლუატაციის; სასაწყობო და სხვა ხარჯების კვლევის და ოპტიმიზაციის საჭიროებას, აქ ხდება მხოლოდ არსებითი და ამ სფეროსთვის სენსიტიური ხარჯების მნიშვნელობის ხაზგასმა.

მიწოდების ხარჯების დონის ცვლილება შეიძლება მიღწეულ იქნეს რიგი ფაქტორების ოპტიმიზაციის შედეგად. შედარებითი ანალიზის საფუძველზე მათი აბსოლუტური ეფექტიანობის შეფასება იძლევა

ხარჯების ოპტიმიზაციის შესაძლებლობას, ასეთ ფაქტორებად განიხილავენ:

1. საქონელბრუნვის მოცულობისა და სტრუქტურის ცვლილებას;
2. გადაზიდვების ხვედრითი წილის ცვლილებას სხვადასხვა სატრანსპორტო საშუალებების გამოყენებით;
3. გასავლელი გზის შემოკლების შესაძლებლობას;
4. ტარიფის ოპტიმიზაციის შესაძლებლობას.

არ არსებობს მუდმივა/კონსტანტა, რომელიც შეიძლება იყოს გამოყენებული კონკრეტულ სარეკომენდაციო კრიტერიუმად პროდუქციის მიწოდების ხარჯების ოპტიმიზაციის თვალსაზრისით. უფრო მეტიც, მოწოდებული საქონლის სპეციფიკიდან გამომდინარე ეს ხარჯებიც მნიშვნელოვნად, დიამეტრალურად განსხვავებულია სხვადასხვა საწარმოებისთვის. მაგალითად, კომპიუტერული მიკროჩიპების ზომისა და წონის გათვალისწინებით მიდგომა სრულიად განსხვავებულია, ვიდრე მძიმეწონიანი მოცულობითი პროდუქციის ტრანსპორტირების შემთხვევაში. ჩიპების მიწოდებისას ათეული ჩიპით ნაკლები იქნება ტრანსპორტირებული თუ მეტი, არსებით გავლენას არ ახდენს ტრანსპორტირების ხარჯებზე. მაშინ როდესაც დიდწონიანი პროდუქციის ტრანსპორტირებისას აუცილებელია განისაზღვროს ტვირთის ოპტიმალური მოცულობა, რომლითაც მაქსიმალურად დაკომპლექტდება გადამზიდი ავტოსატრანსპორტო საშუალება.

არასრულად დატვირთული გადამზიდი საშუალებებით ტვირთის ტრანსპორტირება სავაჭრო საწარმოებს უზრდის ტრანსპორტირების ხარჯებს და შესაბამისად აყალიბებს არაკონკურენტულ სარეალიზაციო ფასს. ანუ, რაც მეტია საქონლის წონასა და ზომას შორის ვარირება, მით მეტია ხარჯების ვარირების მაჩვენებელიც ტრანსპორტირებაზე. რაც საბოლოოდ აძვირებს მათი პროდუქციის სარეალიზაციო ფასს. მნიშვნელოვანია პროდუქციის ტრანსპორტირების ხარჯების ოპტიმიზაცია განსაკუთრებით ისეთი საწარმოებისთვის, რომელთა პროდუქციით უზრუნველყოფაც არ ხდება დისტრიბუციის წესით, რაც მათი პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის დაკარგვის მიზეზიც შეიძლება გახდეს.

მაგალითად, თუ ლოკალურ ბაზარზე შეინიშნება გარკვეული სახეობის პროდუქციაზე ფასის გაძვირების ზოგადი ტენდენცია, მუშაობას იწყებს ალტერნატიული პროდუქტის თეორია, ხშირად სავაჭრო საწარმოების დონეზე ამის მიზეზი სწორედ მიმოქცევის ხარჯების არასწორი პოლიტიკაა.

პროდუქტზე მაღალი ფასის შემთხვევაში მომხმარებელი იწყებს ალტერნატიული საქონლის ძებნას. აღნიშნული თეორია არჩიან ალენის ეფექტით<sup>2</sup> არის ცნობილი. რომლის თანახმადაც ორ მსგავს საქონელთან მიმართებაში, რომელთაგან ერთი არის დაბალი, ხოლო მეორე მაღალი ხარისხის, ფასის ერთ-

2 Alchian, Amen Albert. Exchange & production: competition & control – Belmont, CA: Wadsworth Pub.Co 1983-ISBN

მანეთთან მიახლოებისას ჩნდება ალტერნატიული შენაძენის გაკეთების შესაძლებლობა. მომხარებელი ირჩევს უკეთესი ხარისხის საქონელს, რადგან ერთეულ საქონელზე ფასის ზრდა იწვევს მაღალხარისხიან საქონელზე ფასის კლებას დაბალხარისხიანი საქონლის ფასთან შეფარდებით.

მაგალითად წარმოებულია ორი სხვადასხვა ხარისხის ღვინო მაღალი და დაბალი ხარისხის. მაღალი ხარისხის ღვინოს ფასია 20 ლარი და დაბალი ხარისხის 10 ლარი, ანუ ფასებს შორის თანაფარდობა არის 2/1. როდესაც ერთეული საქონლის ფასს დაემატება ტრანსპორტირების ხარჯი მიმართებით. სხვაობა სხვადასხვა ხარისხის საქონლის ფასს შორის მცირდება. მაგალითად, ტრანსპორტირების ხარჯის გადანაწილებისას თუ ერთეული ბოთლის ღირებულება გაიზრდება 5 ლარით, ღვინოს ფასებს შორის შეფარდებითი დამოკიდებულება ორჯერ მეტი აღარ იქნება და ხდება 5/3 (დაბალი ხარისხის ფასია 25ლ, მაღალი ხარისხის 15ლ). საუკეთესო ხარისხის ღვინოს შეფარდებითი ფასი 100% იანი თანაფარდობიდან ეცემა 100% - 66% დამოკიდებულებამდე, თვალშისაცემია ფასთა სხვაობის კლება. რაც მეტი იქნება ერთეული პროდუქციის სატრანსპორტო ხარჯი, მით მეტად შემცირდება ამ ღვინოებს შორის ფასთა სხვაობა. შედეგად პრიორიტეტული ხდება საუკეთესო ხარისხის ღვინოს შეძენა.

შესაბამისად, შედარებით დაბალი ხარისხის საქონელზე, რომელიც რეალურად მნიშვნელოვნად იაფი უნდა ღირდეს მაღალ ხარისხიანზე, მოთხოვნა იკლებს. განვითარებადი ქვეყნებისთვის ხშირად არის დამახასიათებელი შეცდომები ხარჯების გადანაწილებისას. მსგავსი შედეგების თავიდან აცილების მიზნით აუცილებელია სავაჭრო სანარმოები მკაცრად არეგულირებდნენ ტრანსპორტირების ხარჯების გადანაწილებას. ასევე გასათვალისწინებელია სხვადასხვა ხარისხის პროდუქციაზე ხარჯების გადანაწილების პოლიტიკის განსაზღვრა, ალტერნატიული ფასის „ეფექტის“ თავიდან აცილების მიზნით.

მიწოდების ხარჯების თვითღირებულებაში ასახვის დროს მნიშვნელოვანია ფასში მათი ასახვა საშუალო პროცენტული ხარჯის მეთოდის საფუძველზე. რაც გამოორიცხავს სარეალიზაციო პროდუქციაზე ფასის ხელოვნურად ზრდას.

**საშუალო პროცენტი = (თვის დასაწყისისათვის საწყისში არსებული პროდუქციის ტრანსპორტირების ხარჯები + მიმდინარე თვეში გაწეული ტრანსპორტირების ხარჯები / მიმდინარე თვეში რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება + არარეალიზებული პროდუქციის ნაშთი თვის ბოლოს) \* 100.**

სავაჭრო სანარმოებს შეუძლიათ პირდაპირ ასახონ ტრანსპორტირების ხარჯები შეძენილი საქონლის ღირებულებაში. შესაბამისად ეს ხარჯი მიკუთვნებული იქნება ამ კონკრეტულ პერიოდზე მთლიანად, რაც იწვევს ერთეული პროდუქციის თვითღირებულების ხელოვნურად ზრდას. თუ მიწოდების ხარჯი პირდა-

პირი ხარჯების სახით მთლიანად არ იქნება შეტანილი შეძენილი საქონლის ღირებულებაში, მოხდება მათი განაწილება რეალიზებულ და არარეალიზებულ პროდუქციას შორის - საშუალო პროცენტის მეთოდზე დაყრდნობით. კერძოდ, საშუალო პროცენტის მეთოდით თვითღირებულებაში აისახება მხოლოდ რეალურად რეალიზებული პროდუქციის სატრანსპორტო დანახარჯები პერიოდის მთლიანი სატრანსპორტო ხარჯების ნაცვლად.

დაუშვათ, 01/08/2017 მდგომარეობით სავაჭრო სანარმოს დარჩა 2000 ლარის არარეალიზებული ბავშვის ქურთუკი, რომლის მიწოდების ხარჯის ჯამი პერიოდის დასაწყისში შეადგენდა 220 ლარს. მიმდინარე თვეში შეძენილი იყო 6000 ლარის ღირებულების ბავშვის ქურთუკი (მიწოდების ხარჯის გარეშე ღირებულება), ტრანსპორტირების ხარჯმა შეადგინა 840 ლარი, ხოლო რეალიზაციამ შეადგინა 4000 ლარი. თვის ბოლოს არარეალიზებული იყო 5500 ლარის ღირებულების პროდუქცია.

არარეალიზებული ბავშვების ლაბადებზე ხარჯების განაწილების საშუალო პროცენტის მეთოდის მიხედვით მიწოდების ხარჯები კონკრეტული პერიოდის მიხედვით შეადგენს საშუალოდ

$$11.2\% \left( \frac{220 + 840}{4000 + 5500} \times 100 \right).$$

შესაბამისად პერიოდის მიხედვით არარეალიზებული ბავშვის ლაბადებზე ჩამოწერას არ დაეკენი-მდებარება 616 ლარი (5500 X 11.2%), რომელმაც „ვერ ჰპოვა“ ასახვა ერთეული პროდუქციის სარეალიზაციო ფასში და არ გააძვირა ის. მაგალითიდან კარგად ჩანს როგორია კონკრეტული სახეობის პროდუქციის რეალიზაციის მოცულობა პერიოდისთვის, რაც სავაჭრო სანარმოს აძლევს საქონელზე არსებული მოთხოვნის ანალიზის და შემდგომი პერიოდის მარაგების ასორტიმენტის და ნომენკლატურის ოპტიმალურად დაგეგმვის შესაძლებლობას. ანალოგიურად განისაზღვრება რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებების მიხედვით ჩამოსაწერი ტრანსპორტირების ხარჯების ჯამური ოდენობა საშუალო პროცენტის მეთოდით.

თვითღირებულებაში ტრანსპორტირების ხარჯების ასახვისას ასევე გასათვალისწინებელია პარტიაში საქონლის სახეობები. მაგალითად თუ ცნობილია სხვადასხვა საქონლით დაკომპლექტებული პარტიის ტრანსპორტირების საერთო ხარჯები, საჭიროა განისაზღვროს ცალკეულ სახეობაზე ტრანსპორტირების ხარჯის ოდენობა, რომელიც დაიყვანება შემდეგ ამ სახეობის პროდუქციის ერთეულის ოდენობამდე.

**პარტიიდან კონკრეტული სახეობის პროდუქციის ტრანსპორტირების ხარჯები =**

**აღნიშნული სახეობის პროდუქციის ღირებულება / პარტიის მთლიან ღირებულებასთან ხ პარტიის მიწოდების (ტრანსპორტირების) ხარჯთან.**

მაგალითად, მოწოდებული პარტიის ღირებულება სულ შეადგინა 10 000 ლარი, ხოლო ტრანსპორტირებაზე დაიხარჯა 800 ლარი. პარტიაში წარმოდგენილი იყო სულ ორი სახეობის პროდუქცია: ბავშვის ლაბადა 6 000 ლარის (10 ცალი, ღირებულება - 60 ლარი) და მამაკაცის ქურთუკი 4 000 ლარის (5 ცალი, ერთეულის ღირებულებით 80 ლარი). ჩვენი ამოცანაა განვსაზღვროთ ერთეული ბავშვის ლაბადაზე ტრანსპორტირების ხარჯების ოდენობა და შემდეგ მისი ერთეულის სარეალიზაციო თვითღირებულება.

ბავშვის ლაბადების ტრანსპორტირების ხარჯი იქნება:

$6\,000 : 10\,000 \times 800 = 480$  ლარის ოდენობის (სულ 800 ლარის ხარჯიდან)

ხოლო ერთეული ლაბადის თვითღირებულებაში შედის ტრანსპორტირების ხარჯი 48 ლარის (480 ლარი : 10 ცალი) ოდენობით. ტრანსპორტირების ხარჯის ნაწილი 320 ლარი (800-480) გადანაწილდება მამაკაცის ქურთუკების რაოდენობის გათვალისწინებით მათ სარეალიზაციო ფასში.

რომელიც აღიარებული იქნება მიმდინარე პერიოდის პირდაპირ ხარჯად კონკრეტული სახეობის პროდუქციის რეალიზაციის მოცულობის გათვალ-

ისწინებით, საშუალო პროცენტის მეთოდის გამოყენებით.

სავაჭრო სანარმოები თავიდანვე საზღვრავენ სააღრიცხვო პოლიტიკას, ირჩევენ ხარჯების აღრიცხვის მეთოდებს. კონკურენტული ეკონომიკის პირობებში მსგავსი გაანგარიშებები მნიშვნელოვანია ცალკეული სახეობის პროდუქციიდან მიღებული ამონაგებისა და რეალიზაციის მოცულობის მონიტორინგისთვის, რეალიზაციის დონის და ხარჯების ტრანსპარანტულობის, საქმიანობის ეფექტიანობის ზრდისთვის რითაც ხდება სანარმოს ეკონომიკური წონასწორობის უზრუნველყოფა.

### ბამოყენებული ლიტერატურა

1. Alchian, Amen Albert. Exchange & production: competition & control – Belmont, CA: Wadsworth Pub.Co 1983-ISBN.
2. [http://www.geostat.ge/?action=page&p\\_id=211&lang=geo](http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo)
3. [http://www.geostat.ge/cms/site\\_images/\\_files/georgian/Mewarmeoba%20sakqrtveloshi%202015.pdf](http://www.geostat.ge/cms/site_images/_files/georgian/Mewarmeoba%20sakqrtveloshi%202015.pdf)